

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ЧЕБЕРЯК АННА МИКОЛАЇВНА

УДК 81'1'42

**МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР «ВІДКРИТИЙ ЛИСТ»:
КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ**
(на матеріалі української, польської, англійської мов)

10.02.15 – загальне мовознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор

Бацевич Флорій Сергійович,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри загального мовознавства.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор

Тищенко Олег Володимирович,

Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного
університету, проректор з наукової роботи;

кандидат філологічних наук, доцент

Сорока Тетяна Вячеславівна,

Ізмаїльській державний гуманітарний університет, доцент
кафедри англійської філології та перекладу.

Захист відбудеться «20» січня 2011 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «20» грудня 2010 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Г. В. Савчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацію присвячено дослідженню комунікативно-прагматичних аспектів організації мовленнєвого жанру «відкритий лист» (далі – МЖ ВЛ) в українській, польській, англійській мовах. У роботі побудовано інваріантну дискурсивну модель МЖ ВЛ: виявлено домінантні і детермінантні ознаки, що творять жанрову структуру ВЛ; проаналізовано стратегії, тактики й мовні засоби реалізації МЖ ВЛ в українській, польській, американській лінгвокультурах (далі – ЛК).

Зацікавлення сучасної комунікативної лінгвістики проблемами організації мовного коду в спілкуванні сприяло появі цілої низки досліджень мовленнєвих актів та жанрів, аналізові їх внутрішньої структури, мовного оформлення та інтеракції у різних видах дискурсу. У низці лінгвістичних традицій, зокрема російській, польській, частково українській МЖ активно вивчаються у різних аспектах: загальнофілологічному (М. Ю. Федосюк, Т. В. Шмельова), дискурсивному (І. Н. Борисова, М. Л. Макаров), стилістичному (Н. І. Клушина, М. Н. Кожина, Т. В. Матвєєва, В. А. Салімовський), психолінгвістичному (К. Ф. Сєдов), культурологічному (А. Вєжбіцька, В. І. Карасик), риторичному (Я. Т. Ритнікова, О. Б. Сиротініна), соціопрагматичному (К. А. Долінін, В. В. Дементьєв), комунікативно-діяльнісному (Ф. С. Бацевич, В. Є. Гольдін, О. Н. Дубровська, О. В. Дерпак), семантико-прагматичному (Н. В. Орлова), когнітивному (А. Г. Баранов) та ін. Ученими описані як окремі МЖ, так і їх групи; субжанри, гіпержанри, мікрожанри тощо. Незважаючи на певну кількість праць з проблем МЖ, до цього часу не вироблено єдиного підходу до визначення основної одиниці досліджень; відкритими залишаються питання типології МЖ і принципів їхнього опису. Актуальними проблемами жанрознавства слід визнати також питання структури МЖ, характеру стереотипності, своєрідності їх складу й функціонування у різних сферах спілкування, принципи трансформації первинних МЖ у складі вторинних тощо.

Вивчення МЖ на сучасному етапі потребує їхньої систематизації з метою створення енциклопедії мовленнєвих жанрів національних мов. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність комплексних досліджень окремих МЖ з урахуванням різноманітних аспектів. Особливої актуальності набуває вивчення мовленнєвожанрової організації дискурсів представників різних етнолінгвокультур, оскільки комунікативна поведінка носіїв певного етносу має свої особливості і є віддзеркаленням самотності світосприйняття та лінгвокреативного мислення. ВЛ у сучасних українській, польській та американській ЛК не був об'єктом спеціального наукового вивчення, поняття «мовленнєвий жанр «відкритий лист» не було сформульовано лінгвістами. З огляду на це, **актуальність** дисертаційної

роботи зумовлена необхідністю дослідження МЖ ВЛ у комунікативно-прагматичному аспекті, встановлення структурної, композиційної та мовної реалізації МЖ ВЛ, що дозволить створити універсальну прототипову модель цього МЖ з урахуванням культурно-національних еталонів спілкування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах затвердженої Міністерством освіти і науки України наукової теми «Семантика і прагматика у різних виявах сучасної лінгвістичної парадигми» (номер державної реєстрації 0105U004924), яка розробляється на кафедрі загального мовознавства Львівського національного університету імені І. Франка (тему дисертації затверджено вченою радою ЛНУ імені І. Франка, протокол № 9/2 від 28 лютого 2007 р.).

Метою дисертаційної роботи є виявлення й аналіз комунікативно-прагматичних аспектів організації мовленнєвого жанру «відкритий лист» в українській, польській, англійській мовах.

Реалізація поставленої мети передбачає поетапне вирішення таких **завдань**:

- виділити основні характеристики листа як типу тексту та МЖ;
- визначити місце ВЛ у системі складних МЖ гіпержанру «публіцистичний лист»;
- побудувати модель МЖ ВЛ як дискурсивної категорії;
- визначити конститутивні (формально-комунікативні й змістовно-організаційні) ознаки МЖ ВЛ;
- окреслити комунікативні ролі (далі – КР) автора і формального адресата МЖ ВЛ;
- опрацювати класифікацію основних комунікативних стратегій і тактик у межах міжособистісної взаємодії комунікантів – адресанта й адресатів ВЛ – та дослідити конкретні мовні (лексико-прагматичні, синтаксичні) і графічні засоби їх реалізації.

Об'єкт дослідження – тексти ВЛ українською, польською та англійською мовами.

Предмет дослідження – принципи комунікативно-прагматичної організації МЖ ВЛ з урахуванням специфіки різних ЛК.

Матеріалом дослідження стали газетні і журнальні тексти ВЛ (в електронній та друкованій версії); ВЛ, розміщені на українсько-, польсько- та англійськомовних сайтах мережі Інтернет. Корпус вибірки склав 460 текстів, з них – українською – 155, польською – 155, англійською – 150.

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження зумовили вибір **методів** дослідження. Основним методом дисертаційної роботи є загальнолінгвістичний метод наукового опису.

На всіх етапах дослідження застосовувались різноманітні складові даного методу, як-от: узагальнення, систематизація, класифікація та інтерпретація результатів спостережень. З метою побудови моделі МЖ послуговувались методикою компонентного аналізу з елементами ілокутивно-перформативного аналізу мовленнєвих актів, які формують МЖ ВЛ. Метод контекстуального аналізу використовувався для визначення екстралінгвістичних параметрів, які містять мотиви, цілі та статусно-рольові стосунки комунікантів. Для визначення етноспецифічних та універсальних особливостей рольового втілення комунікантів МЖ ВЛ застосовувався прийом зіставної інтерпретації за допомогою методики паралельного вивчення. Аналіз мовленнєвих ходів всередині тактик з опертям на засоби мовного коду здійснювався за допомогою елементів лінгвостилістичного та прагмалінгвістичного аналізу висловлень.

Наукова новизна дисертації полягає, передусім, у виборі об'єкта дослідження. У науковий обіг уведено новий емпіричний матеріал, раніше не досліджений у заявлених аспектах. Уперше в українському мовознавстві здійснена спроба комплексного комунікативно-прагматичного аналізу МЖ ВЛ: визначено місце МЖ ВЛ в системі складних МЖ епістолярної публіцистики; побудовано інваріантну модель жанру як дискурсивної категорії; виявлено домінантні і детермінантні ознаки, що формують цей МЖ; означені КР автора і формального адресата ВЛ; проаналізовано стратегії і тактики мовленнєвого впливу ВЛ на істинного адресата конкретного МЖ; виявлено лінгвокультурну специфіку та мовне втілення МЖ ВЛ в українській, польській, американській ЛК.

Згідно з проблематикою теорії мовленнєвих жанрів робота має вагоме значення для методології параметризації жанрових форм та для типології жанрів різноманітних дискурсів, відтак сприяє дослідженню проблем мовленнєвої комунікації. Результатами дослідження є нові дані, що стосуються принципів організації МЖ ВЛ. Уведення в науковий обіг нового матеріалу дозволяє уточнити наявні класифікації жанрів, що становить інтерес не лише для україністики, полоністики, германістики, але і для жанрології в цілому.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування в зіставних дослідженнях з проблем лінгвістичної генології, а також у процесі підготовки спецкурсів і спецсеминарів із міжкультурної комунікації, лінгвістичної прагматики, проблем комунікативної лінгвістики, функціональної стилістики української, польської, англійської мов, у викладанні навчальних дисциплін: «Загальне мовознавство», «Зіставне мовознавство», «Теорія і практика мовленнєвої комунікації», «Лінгвокраїнознавство», «Соціолінгвістика». Матеріали дослідження та його окремі положення

використано у Рівненському державному гуманітарному університеті у практиці викладання курсів «Англійська мова. Теорія і практика перекладу», «Теоретична граматика англійської мови».

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, а також практичні результати дослідження висвітлювалися на *п'яти* міжнародних наукових конференціях: «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, 2008), «Східнослов'янська філологія: від Нестора до сучасності» (Горлівка, 2008), «Мова і культура» ім. проф. Сергія Бурого (Київ, 2008), «Ключові проблеми сучасної прикладної лінгвістики» (Луцьк, 2009); «Актуальні проблеми дослідження та викладання мов і літератур світу» (Рівне, 2009); на всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми психології спілкування» (Рівне, 2007); на *трьох* регіональних конференціях: Міжвузівському славістичному семінарі «Слов'янські мови та літератури: історія, сучасний стан та перспективи розвитку» (Рівне, 2007); Міжвузівському славістичному семінарі з актуальних проблем славістики (Рівне, 2008); Міжвузівському теоретико-практичному семінарі «Актуальні проблеми дослідження української лінгвістики та лінгводидактики і можливості їхнього упровадження в навчальний процес шкіл та ВНЗ» (Рівне, 2009) та на звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу ЛНУ ім. І.Франка та РДГУ (2006 – 2010 рр.).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в *дев'яти* публікаціях: у *семи* статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України, та тезах доповідей *двох* наукових конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, *трьох* розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (285 найменувань, з яких 80 – іноземними мовами), списку джерел ілюстративного матеріалу. Повний обсяг дисертації – 255 сторінок, основний зміст викладено на 188 сторінках..

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну дисертації, методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, теоретичне й практичне значення здобутих результатів, указано форми їхньої апробації і структуру роботи.

Розділ 1. «Теоретичні засади вивчення мовленнєвого жанру «відкритий лист» присвячено розгляду проблеми статусу епістолярного тексту в лінгвістиці, специфіки

листа як типу тексту. Окрім того, визначено основні жанрові характеристики ВЛ: окреслено його місце у системі складних МЖ гіпержанру «публіцистичний лист», проаналізовано загальні комунікативно-прагматичні особливості епістолярної публіцистики як специфічної категорії публіцистичного дискурсу.

Аналіз літератури з проблем епістолярію виявив, що серед дослідників немає єдності думок щодо визначення статусу листа.

У науковій літературі епістолярне мовлення трактується по-різному: функціональний стиль (О. І. Єфимова, К. В. Ленець, Л. І. Мацько); жанр (В. Л. Наєр, Л. В. Нижнікова); синтез різноманітних жанрів і стилів (Н. І. Белунова; С. І. Комарова); мовленнєвий жанр (I. Loewe, V. Witosz, H. A. Ковалева, H. B. Павлик, О. Ю. Под'япольська, Т. В. Радзієвська, Н. Ю. Чигридова); дискурс (J. G. Altman, С. В. Гусєва, Т. Н. Кабанова, О. С. Сищіков, О. П. Фесенко).

Найдоцільнішою, на нашу думку, є кваліфікація епістолярного тексту як МЖ. При ідентифікації жанру нами враховано, передусім, специфічний спосіб організації текстів, їхню інваріантну структурно-композиційну основу та провідну комунікативно-прагматичну характеристику листа – діалогічність.

Аналіз формально-змістової структури епістолярних текстів дозволив виділити регулярно відтворювані обов'язкові компоненти, наявні в усіх текстах, об'єднаних жанровою домінантою. Ці ознаки є інтегральними в межах листа як жанру та диференціальними при зіставленні листа з іншими жанрами, відмежуванні його від інших типів текстів. Стійкими ознаками формальної організації листа є наявність звертання на початку і підпису в кінці, орієнтованих на конкретного адресата, що створює контактну раму листа і сприяє інтуїтивному розпізнанню жанру, та інваріантна структурно-композиційна основа.

Серед інших текстових ознак, що виявляють себе в кожному окремому листі і впливають на загальне мовне оформлення епістолярних текстів, виділяємо такі: писемний характер, опосередкованість спілкування, локально-темпоральна віднесеність, антропоцентричність, суб'єктивна модальність, поліфункціональність, визначальна роль фактора адресата, спрямованість на певний перлокутивний ефект.

Система мовних засобів епістолярного жанру має стандартизований вигляд і містить формули звертань; усталені одиниці початку і кінця листа, які надають йому вигляду цільнооформленої одиниці; директивні засоби, покликані спонукати реципієнта до певної дії або поведінки; питальні й окличні конструкції, що відтворюють психологічний настрій адресанта.

Лист є складним МЖ, що характеризується різноманітним композиційним оформленням, полілокутивністю, поліфункціональністю, тематичною та стилістичною неоднорідністю. МЖ «лист» переходить із стилю в стиль (і в кожному з них він своєю формально-змістовою структурою відповідає їхнім основним параметрам), зберігаючи свою жанрову природу, ілокутивну структуру та особливості диктуму, що дозволяє кваліфікувати його як наскрізний, вертикальний МЖ (трансжанр). Відповідно до функціональних стилів, у межах трансжанру «лист» можуть бути виділені певні різновиди (приватний, діловий, публіцистичний, науковий та художній листи), що характеризуються єдністю тематичного, композиційного і стилістичного компонентів у найбільш загальному вигляді.

Наступним кроком дослідження у реферованій роботі є визначення місця об'єкта дослідження – ВЛ – у системі епістолярних жанрів. У дисертації під ВЛ розуміємо *опублікований у ЗМК тип епістолярного тексту, у якому через звернення однієї особи до іншої (здебільшого до відомого політика, громадського діяча, а інколи певної групи населення, інституції) ставляться у гострій відверто-особистій високоемоційній формі важливі соціально-політичні, економічні та моральні проблеми, що мають широке суспільне значення, невирішеність яких, на думку адресанта, може призвести до небезпечних наслідків для окремих осіб, груп чи суспільства в цілому*. Найсуттєвішими ознаками ВЛ є: проблемний характер, спрямованість на осуд чи підтримку адресата, апеляція до можливостей, якими наділений адресат, та до громадської думки.

Установлено, що специфіка ВЛ визначається, з одного боку, його приватним характером, а з іншого – функціонуванням ВЛ у сфері масової комунікації. Аналіз засвідчив, що складний МЖ ВЛ за комплексом ознак належить до епістолярних жанрів публіцистики і є складовою гіпержанру «публіцистичний лист». МЖ, що входять до гіпержанру «публіцистичний лист» (відкритий лист, лист без адреси, відозва, заява, послання, звернення), поєднані каналом комунікації, а власне, призначеністю для публікації у ЗМК; різноспрямованим характером комунікації: автор – реципієнт – масова аудиторія; публіцистичною метою – переконати читача в авторській позиції щодо окресленої проблеми чи події, завдяки чому вплинути на формування громадської думки; особливою епістолярною формою викладу матеріалу. Відмінності між жанрами стосуються концептуального наповнення спілкування, композиційного оформлення, варіативності змістових, формальних, комунікативно-семіотичних ознак та тактичних поворотів у розгортанні сюжету. Зіставлення ВЛ із суміжними жанрами епістолярної публіцистики виявило, що МЖ ВЛ, з одного боку, об'єднує всі вищеназвані форми мовленнєвого спілкування, з іншого – не є тотожним жодній з них. Він лише частково

перетинається з ними, утворюючи самостійне явище, у межах якого перелічені жанри використовуються як можливі варіанти мовленнєвої реалізації.

Розділ 2. «Комунікативна організація мовленнєвого жанру «відкритий лист» присвячено побудові моделі МЖ ВЛ як дискурсивної категорії, а також аналізу домінантних та детермінантних ознак даного МЖ.

Розуміння МЖ як типової моделі висловлення визначило основний принцип дослідження ВЛ – аналіз жанроутворювальних параметрів, необхідних і достатніх для виокремлення, характеристики та конструювання МЖ. Оптимальною схемою аналізу МЖ ВЛ став опис критеріїв «паспорту жанру» Т. В. Шмельової, доповненого чинниками тональності (Т. О. Багдасарян), комунікативного смислу (Ф. С. Бацевич) та елементами ілокутивно-перформативного аналізу (А. Вежбіцька).

Як показав аналіз матеріалу, ВЛ з погляду цільових настанов є поліінтенціональним оцінно-імперативним МЖ. Глобальною метою МЖ ВЛ є переконання й спонукання адресата до дій через вплив на його ціннісні орієнтири.

Комунікативна мета МЖ ВЛ становить єдність трьох компонентів, котрі формують його жанрову структуру: 1) спонукати адресата листа втрутитись у хід справи, ситуацію, процес, про які йдеться; долучитися до розв'язання проблем, невирішеність яких може призвести до небажаних наслідків для окремих людей, груп чи суспільства в цілому; 2) у гострій, гранично відвертій, високоемоційній формі поставити перед громадськістю (читачами видання) питання, що мають суспільне значення; 3) дати оцінку вербалізованому адресату, ситуації, особам, про яких йдеться, сформулювати відповідне до них ставлення і таким чином вплинути на громадську думку.

Установлено, що спілкування у МЖ ВЛ характеризується асиметричністю, загальний рух комунікації відбувається «знизу вгору». МЖ ВЛ ускладнений фактором подвійної адресації: формальний адресат – особа, інституція, до якої звернений лист; істинний адресат – читацька аудиторія, на підтримку якої сподівається адресант листа. Саме тому ВЛ друкується в газеті, журналі чи Інтернеті, а не посилається в конверті безпосередньо адресату. Читацька аудиторія ВЛ різниться залежно від сповідуваної читачами видання системи цінностей, мовної свідомості, картини світу, тому публікуючи ВЛ у певному виданні, автор розраховує на «свого», цільового адресата, який підтримує його суспільно-політичну позицію як частину своєї концепції.

Зовнішня композиційна структура ВЛ – це послідовність вступної, експлікальної та резюмувальної частин, змістовно інтегрованих у єдине ціле темою ВЛ. Вступна частина передбачає постановку проблеми, в експлікальній частині дається оцінно-критичний аналіз предмета обговорення, резюмувальна частина – це заклик до адресата та/або

відозва до аудиторії, її емоцій. До композиції відносимо запропоновану нами ознаку МЖ ВЛ – самоназву тексту.

ВЛ є реактивним жанром, оскільки кожному листу передує ініціативна конфліктна ситуація, яка спонукає адресанта відреагувати.

З погляду комунікативного майбутнього, ВЛ не передбачає обов'язкової формальної відповіді позначеного адресата. Проте автор сподівається, що буде почутий ним, і справа, якою він опікується, буде вирішена найближчим часом. Про успішність комунікації свідчить інформація про резонанс, котрий викликав лист та/або повідомлення про вичерпаність конфлікту. Сприйняття і мовленнєва реакція істинного адресата може виявитися як у формі певної дії (долучення до підписів даного звернення, участі у чомусь), так і у формі байдужого прочитання публікації.

Характер комунікації у ВЛ детерміновано комунікативними ролями автора і формального адресата. Рольовий набір МЖ ВЛ включає постійні і ситуативні рольові характеристики. У результаті аналізу фактичного матеріалу було встановлено, що довготривалі символічні КР адресанта: «Патріот», «Народний захисник», «Борець за соціальну справедливість», «Інтелектуал-професіонал» зумовлюють загальну і етноспецифічну тематику ВЛ.

Відносне відсоткове співвідношення довготривалих КР адресанта МЖ ВЛ в українській, польській, американській ЛК узагальнено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Відсоткове співвідношення довготривалих КР
адресанта МЖ ВЛ**

ЛК	КР	«Патріот»	«Народний захисник»	«Борець за соціальну справедливість»	«Інтелектуал-професіонал»
		%	%	%	%
Українська		41,5	41,3	8,6	8,6
Польська		44,2	41,5	8,5	5,8
Американська		42,6	39,0	3,3	15,0

Короткотривалі КР адресанта МЖ ВЛ («Скаржник», «Викажчик», «Спростовувач», «Порадник», «Звинувачувач», «Обурений») формують комунікативний смисл і тональність кожного окремого листа.

Короткотривалі КР певним чином взаємодіють у контексті ВЛ, поєднуються або змінюють одна одну, що залежить від тактичних ходів у розгортанні сюжету. Відносне відсоткове співвідношення короткотривалих КР адресанта МЖ ВЛ подано у таблиці 2.

**Відсоткове співвідношення короткотривалих КР
адресанта МЖ ВЛ**

ЛК	КР	«Скаржник»	«Викажчик»	«Порадник»	«Спороваувач»	«Звинувачувач»	«Обурений»
		%	%	%	%	%	%
	Українська	25,4	6,8	8,8	10,7	30,7	17,6
	Польська	19,5	4,3	9,1	18,8	32,1	16,2
	Американська	7,7	0	30,8	17,9	30,3	13,3

Аналіз текстів ВЛ засвідчив відсутність КР «Викажчик» в американській ЛК, та фрагментарну представленість КР «Скаржник». Це зумовлено особливостями ментальності, національною специфікою мовленнєвої поведінки, яка не дозволяє комунікантам, пов'язаним офіційними стосунками, скаржитись на наявні проблеми, а тим більше виставляти їх на обговорення громадськості. У той же час найбільша кількість реалізацій КР «Порадник» в англійськомовних ВЛ свідчить про загальну толерантність, делікатність, меншу категоричність американської ЛК.

У цілому реалізація зазначених ролей в англійськомовному дискурсі вирізняє більша міра толерантності, суспільної та особистісної культури, вміння зменшити агресію у стосунках з іншими людьми. Толерантність, притаманна англійськомовним текстам, протиставляється агресивності, безапеляційності та конфліктності українськомовних та польськомовних текстів ВЛ. Більшість з них позначена тиском на адресата, прагненням за будь-яких обставин змусити комуніканта відмовитись від іншої думки.

Модель адресата ВЛ виявляється у комплексі стійких уявлень й когнітивних структур, що координують та регулюють текстову поведінку автора. Як засвідчило дослідження, до базових ознак текстової категорії формального адресата МЖ ВЛ належать: наявність у тексті опозиції «свій – чужий», орієнтація на елементи, що репрезентують картину світу адресата та характеризують його стиль життя і соціальний статус. Дослідження особливостей номінації адресата, лексичного та стилістичного відбору мовних засобів, імпліцитних знаків належності/неналежності до певної спільноти дозволило виявити базові рольові образи вербалізованого адресата МЖ ВЛ: Герой, здатний вирішити проблему (союзник, друг) – Антигерой (той, що зазнає критики, опонент, ворог).

Автор, який експлікує у тексті позицію адресат – «чужий», використовує агресивну тональність, де авторська точка зору утверджується за допомогою різкої критики, а

стилістична манера мовлення забарвлена у негативні тони. Акцентуючи у даній семантичній опозиції сферу «свого», автор вдається до мовленнєвого схвалення або меліоративної тональності. Таким чином, риторико-композиційні прийоми побудови тексту, що реалізуються через рольові образи комунікантів, здійснюють потужний вплив на психоемоційну сферу особистості істинного адресата, виступають засобами сугестивного впливу на підсвідомість читача. Рольові образи, адаптовані певною етнолінгвокультурою, набувають стійких, регулярно повторюваних форм та втілюються у стереотипах мовленнєвої поведінки.

У розділі 3 «Прагматичні аспекти мовленнєвого жанру «відкритий лист»: стратегії, тактики, мовні засоби їх реалізації в українській, польській, англійській мовах» здійснено прагмалінгвістичний аналіз основних комунікативних стратегій і тактик у межах міжособистісної взаємодії комунікантів – адресанта і адресатів ВЛ – та конкретних мовних (лексико-прагматичних, синтаксичних) і графічних засобів їх реалізації в українській, польській, англійській мовах.

З точки зору ієрархії мотивів у МЖ ВЛ виділено комунікативні стратегії дискредитації, самопрезентації та персуазивності.

Стратегія дискредитації передбачає викриття формального адресата, оприлюднення негативної інформації про нього, применшення авторитету, створення його негативного іміджу в очах громадськості і тим самим нанесення йому моральної, психічної, емоційної шкоди, що експлікується відповідними вербальними засобами в тактиках звинувачення, осуду, образи, насмішки, погрози.

Тактика звинувачення передбачає покладання провини на об'єкт оцінки за скоєння ним певної дії, злочину, порушення певних норм і законів, встановлених у суспільстві, а також розкриття, виявлення його негативних намірів, якостей. Адресант виражає своє негативне ставлення до вчиненої дії, роблячи акцент на відповідальності адресата. Найбільш поширеними ходами є експліцитне звинувачення, представлення низки деліктів, називання ворогів поіменно, констатація негативних дій стосовно групи-ми тощо. Мовними маркерами реалізації ходів виступає емоційно-забарвлена лексика різних тематичних груп і сфер уживання, емотивно-негативні епітети; лексеми, ужиті в переносному значенні, антитеза, повтори, паралелізм, метафоричні та фразеологічні звороти, які відображають національно-мовну специфіку адресантів.

Я обвинувачую вас у застосуванні подвійних стандартів. А простіше кажучи, у брехні.

Я обвинувачую вас у тому, що, ставши президентом, ви відкрито взяли на озброєння расистську політику печерно-заикарубих націоналістів – розгнудану, залізну русофобію.

Я обвинувачую вас у лукавстві, лицемірстві, образливих для усіх ветеранів-переможців у Великій Вітчизняній війні.

Я обвинувачую вас у тому, що, всупереч думці 2/3 українців-трудівників, ви нав'язуєте країні натовський зашморг (Я обвинувачую вас, пане Ющенко. ВЛ до Президента України).

Тактика осуду покликана виявити негативне, несхвальне ставлення до об'єкта дискредитації, дати гостру критичну оцінку його діям і таким чином вплинути на його морально-емоційну сферу та поведінку. На відміну від звинувачення, де оцінка носить соціально-правовий характер, осуд стосується, передусім, морально-етичної сфери. Здійснений аналіз ВЛ із застосованою адресантом тактикою осуду свідчить про спільність позамовних і мовних чинників впливу в усіх мовах. Найбільш поширеними ходами є докір, картання, апеляція до авторитету та спонукування адресата до реалізації бажаних дій. Мовними маркерами виявлених емоцій виступають риторичні питання, повтори, нанизування імперативних конструкцій, протиставлення, нанизування дієслів із заперечними префіксами і частками.

Ponad tygodniowe milczenie głowy państwa i brak gratulacji dla zwycięskiej partii nie jest oczywiście złamaniem prawa, ale tak po ludzku źle świadczy o Prezydencie. Bo czy godzi się, żeby Prezydent RP obrażał się na jedną z partii, obrażał się na decyzję narodu? By pozwolił społeczeństwu odnieść wrażenie, że ważniejsze są listy uwierzytelniające ambasadorów Sri Lanki czy Cypru niż komentarz głowy państwa do najważniejszego wydarzenia w demokracji, czyli wyborów? (List otwarty do Prezydenta)

Тактика образи є крайньою формою реалізації стратегії дискредитації, що містить усі форми мовленнєвої агресії стосовно формального адресата. Крім типових для ВЛ емоційно-забарвлених лексем, метафоричних і фразеологічних виразів, риторичних запитань, більшість аналізованих ходів тактики образи містить пейоративи, антономазію, графосемантичні засоби, контекст тощо.

Постійне ваше і вашого охвістя зазіхання на визначальну ознаку нації – українську мову – свідчить лише про одне: ви агресивні, аморальні чужинці, помножені на засимільованих хохлів-плебеїв, – ніколи не здолаєте незалежної Української держави – бо вона вічна, ви ж – тимчасові, як ваша сумнівна перемога у депресивному регіоні; тимчасові, як ваші брудні статки, з якими навіть у пекло не входять; тимчасові, як безвольність і роздвоєність ющенків та популізм і брехня тимошенків. ... Усвідомлюю, що

ваш рівень інтелекту та морально-духовної деградації, як і всіх ваших подножків, не здатен збагнути сили цих аргументів (ВЛ І. Фаріон Президентові України Вікторові Януковичу).

Тактика насмішки передбачає вираження комічно оформленої негативної оцінки об'єкта дискредитації у поєднанні з наміром завдати йому моральної шкоди, досадити, виказати ворожість. Насмішка є фактично актом приниження, покликаним виказати презирливе ставлення засобами пародії або фальшивого вираження щирості. Цей ефект досягається завдяки графічним засобам, саркастичним метафорам, вставленим конструкціям, стилістичним фігурам іронії, контекстуальній антитезі, гіперболі тощо.

I'm a big fan of your plans for world domination and strongly support the groundless invasion of foreign countries in pursuit of this goal. I would be eager to help draft plans for future invasions of other countries that refuse to toe the American line, for example: Venezuela (if we can't kill Castro, why not send a message by knocking off his best friend?), Egypt (wouldn't those pyramids look great in Wyoming?), France (come on, who wouldn't support invading France?), or New Zealand (just for kicks) (Open letter to the Vice President of the United States Dick Cheney).

Тактика погрози виражається у формі обіцянки заподіяти якусь неприємність, застереженні, попередженні, залякуванні. Аналіз мовного представлення тактики погрози в аналізованих мовах засвідчив домінування дієслів майбутнього часу, градації емоційно-оцінних лексем з негативним значенням, умовних конструкцій, спонукальних речень з імперативами.

Jeżeli do dnia 10 lutego 2007 r. nie otrzymamy gwarancji, że waloryzacja w tym roku zostanie przeprowadzona, to w dniu 14 lutego (walentynki) okazemy swą miłość dla Pańskiego gabinetu i PIS. Pod wszystkimi Urzędami Wojewódzkimi odbędą się pikiety, a wojewodom zostaną przekazane pisma z powyższą treścią. Następnego dnia List otwarty zostanie przekazany przedstawicielom wszystkich mediów. W przypadku dalszego braku reakcji, zorganizujemy w Warszawie pod Sejmem i URM ogólnopolską manifestację na niespotykaną skalę i będzie to niestety manifestacja antyrządowa (List otwarty do Pana Jarosiawa Kaczyńskiego Prezesa Rady Ministrów RP).

Стратегія самопрезентації відображає мовне втілення учасників комунікації. Її мета – сформувати у свідомості адресата стійкий позитивний образ адресанта. Автор здійснює самопрезентацію, окреслюючи «своє коло», і кожен раз по-новому (відповідно до комунікативного завдання і ситуації) розмежовує «своїх» від «чужих». У ВЛ стратегія представлена тактиками солідаризації та опозиціонування.

Тактика солідаризації використовується адресантом для демонстрації символічної належності до певної соціальної, статусної або політичної групи, яка є близькою читачам видання, з метою завоювання в майбутньому довіри та прихильності аудиторії до автора ВЛ. Аналіз фактичного матеріалу виявив наявність специфічних мовних маркерів для реалізації тактики солідаризації: етніконів, інклюзивних займенників, маніпулятивно ужитих числівників, антонімічних займенників тощо.

Коли слухаю вас, у мене, як і в мільйонів пересічних («маленьких») українців, виникає багато запитань. ... Не впевнена, що на ці запитання я отримаю відповідь від Вас чи з вашої канцелярії. Тому надсилаю копію свого листа і органам преси, бо так думаю не лише я, а й більшість «малих» українців (ВЛ почесному голові партії «Наша Україна» В.А. Ющенку (за сумісництвом Президенту України).

Тактика опозиціонування відображає різну міру віддаленості від тих чи інших осіб, ідей, поглядів, політичних платформ. Тактика містить протиставлення «ми» – «вони» з обов'язковим розмежуванням «своїх» і «чужих» та дистанціонуванням від тих, хто «не є нашим». Найпоширенішими мовними маркерами тактики є негативно-забарвлена лексика, ярлики, протиставлення, метафоричні описи проблем.

Янукович – це незворотність маріонеткової диктатури, Ющенко – це незворотність демократії.

Янукович – це корумпована, криміналізована і шансонізована влада, Ющенко – це громадянські права і свободи.

Янукович – це совок і блатняк, Ющенко – це шанс для культурного різногосся.

Янукович – це ізоляція від Європи і світу, Ющенко – це долання кордонів, це порозуміння (ВЛ 12 аполітичних літераторів про вибір і про вибори).

Стратегія персуазивності виявляє себе на кожному етапі створення тексту ВЛ, вона формує сутність ВЛ як МЖ, супроводжує й об'єднує всі інші стратегії і тактики в тексті. Механізми персуазивності мають інтегративний комплексний характер, здійснюються в єдності раціонального та афективно-чуттєвого начал і найповніше реалізуються у ВЛ через тактику активізації емоцій та тактику аргументації. Усі мовні й мовленнєві засоби у ВЛ підпорядковані цій глобальній комунікативній стратегії.

Сутність *тактики активізації емоцій* полягає у передачі адресатові цілої палітри почуттів, пов'язаних з темою повідомлення, будується на ефекті зараження емоціями. У друкованому тексті емоції реалізуються шляхом використання: великих літер та шрифтів для указання тону голосу; символів, що збігаються зі знаками пунктуації; гасел, які є маркерами соціальної ідентифікації і одночасно виражають об'єднувальну ідею; стилістичної фігури повторів; експліцитно виражених імперативів; прямих форм

звертання до істинного адресата; парцеляції; конструкцій, що містять питання і відповіді на них; риторичних питань.

I have listened to you pray for the troops, entertain their children over Christmas at the White House, etc etc. but I have only ONE question for you. WHY aren't they home where they belong????? You wanted this war so badly, why aren't YOU over there putting YOUR life on the line???? (Open letter to George Bush from a military mom).

Тактика аргументації полягає в актуалізації фрагментів знань, здатних виступити в ролі компонентів ситуації прийняття рішення; вона пов'язана з потребою переконати адресата у необхідності прийняття висунутої тези. За нашими спостереженнями, реалізація тактики аргументації у ВЛ відбувається завдяки використанню опозицій, які демонструють переваги або недоліки певних явищ, антитези, причинно-наслідкових та умовно-наслідкових конструкцій тощо.

We urge you to act decisively. If you act now to end the threat of weapons of mass destruction against the U.S. or its allies, you will be acting in the most fundamental national security interests of the country. If we accept a course of weakness and drift, we put our interests and our future at risk (Open letter to President Clinton on Iraq).

Усі комунікативні стратегії, задіяні автором МЖ ВЛ, спрямовані на наступне: здійснити вплив на адресата, переконати його прийняти рішення, потрібне для мовця, включити задані адресантом оцінки до ментальної картини світу адресата. Аналіз комунікативних стратегій дозволяє зробити висновок, що необхідними умовами для успішності ВЛ виступають: апеляція тексту гомогенній аудиторії, всі члени якої є носіями спільних або подібних прагматично релевантних ознак, використання певного риторичного репертуару для впливу на емоційну сферу адресата, що пов'язаний з пріоритетом застосування перформативних і апелятивних висловлювань – закликів, заяв, звертань, протестів, звинувачень, критики, напучень. Відсоткове співвідношення комунікативних тактик у досліджуваних ЛК подано у таблиці 3.

**Відсоткове співвідношення комунікативних тактик
в українській, польській, американській ЛК**

ЛК	Стратегії								
	Дискредитація					Самопрезентація		Персуазивність	
	Звинувачення	Осуд	Образа	Насмішка	Погроза	Солідаризація	Опозиціонування	Аргументація	Активізація емоцій
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Українська	41,7	41,5	6,8	5,8	4,2	46,7	53,3	41,7	58,3
Польська	40,0	45,1	4,8	6,2	3,9	42,8	57,2	46,9	53,1
Американська	33,8	54,4	3,1	7,5	1,2	62,9	37,1	78,7	21,3

Відмінною рисою англomовних адресантів ВЛ є те, що загальний кількісний показник вибору мовленнєвих прийомів реалізації стратегії дискредитації є дещо нижчим, ніж аналогічний показник українomовних та польськомовних дописувачів ВЛ. Це свідчить про те, що представники української і польської ЛК у вирішенні проблем схильні концентруватися на негативі, дискредитації супротивника. У той час як представники американської ЛК більшою мірою зосереджені на єднанні, солідаризації з масовим реципієнтом, а не на створенні образу ворога щодо опонентів. Отже, кількісні і якісні показники вибору мовленнєвих прийомів реалізації стратегій дискредитації, самопрезентації, персуазивності у МЖ ВЛ засвідчують відмінності у комунікативній поведінці українців, поляків, американців. Українці й поляки демонструють категоричність і прямолінійність, емоційність й експресивність, тоді як американці – сталість, терпимість, аргументованість.

ВИСНОВКИ

Одержані результати дослідження дали змогу зробити наступні висновки.

Лист є наскрізним, вертикальним, поліінтенціональним, поліфункціональним трансжанром, представленим у всіх функціональних стилях літературної мови. Відповідно до функціональних стилів у межах трансжанру «лист» виділяються певні різновиди (гіпержанри «приватний», «діловий», «публіцистичний», «науковий» та «художній» листи), що характеризуються єдністю тематичного, композиційного і стилістичного компонентів у найзагальнішому вигляді.

МЖ ВЛ – цілісне синкретичне утворення, сутність якого полягає в єдності епістолярної форми і публіцистичного змісту; ускладнене фактором подвійної адресації і

спрямоване на переконання адресатів у правильності авторської ідеї й спонукання до дій. Релевантними характеристиками ВЛ є проблемний характер; спрямованість на осуд чи підтримку позначеного адресата; апеляція до можливостей, якими наділений формальний адресат, та до громадської думки. Специфіка ВЛ визначається, з одного боку, його приватним характером, а з іншого – функціонуванням листа у сфері масової комунікації. У результаті здійсненого аналізу, було встановлено, що ВЛ за комплексом ознак належить до епістолярних жанрів публіцистики і є складовою гіпержанру «публіцистичний лист». МЖ ВЛ утворює ядро гіпержанру «публіцистичний лист», інші його складові використовуються як можливі варіанти мовленнєвої реалізації МЖ ВЛ.

ВЛ з точки зору цільової установки – поліінтенціональний оцінно-імперативний МЖ. Аналіз мовленнєвих актів, що входять до складу МЖ ВЛ, дозволив зафіксувати функціонування стійкої прототипової ситуації, яка складається з чергування негативних факторів дійсності та перформативів, що експлікують варіанти її зміни.

Характер комунікації у ВЛ визначається комунікативними ролями автора і адресата, які є домінуючими жанроутворювальними ознаками даного МЖ. Довготривалі КР адресанта МЖ ВЛ зумовлюють тематику ВЛ, короткотривалі – комунікативний смисл і тональність. Бінарна публіцистична опозиція «свій – чужий» визначає формування базових КР адресата: Герой, здатний вирішити проблему та Антигерой. Експлікація у тексті позиції адресат – «чужий» породжує агресивну тональність; акцентування сфери «свого» – меліоративну тональність. Рольові образи, адаптовані певною етнолінгвокультурою, набувають стійких регулярно відтворюваних форм та втілюються у стереотипах мовленнєвої поведінки.

З точки зору ієрархії мотивів у МЖ ВЛ виділено комунікативні стратегії дискредитації, самопрезентації та персуазивності. Негативний мотив мовлення, прагнення викрити винних, публічно розголосити негативну оцінку, створити негативний імідж формального адресата в очах громадськості і тим самим завдати йому моральної, психічної, емоційної шкоди реалізовується шляхом застосування стратегії дискредитації, яка експлікується відповідними вербальними засобами у тактиках звинувачення, осуду, образи, насмішки, погрози. Бажання заручитися підтримкою читачів, схилити їх на свій бік у певній справі, сформувати у свідомості адресата стійкий позитивний образ адресанта налаштовує автора ВЛ на реалізацію стратегії самопрезентації. У ВЛ стратегія представлена тактиками солідаризації та опозиціонування. Установка на реалізацію комплексного впливу на раціональну та емоційну сфери особистості читача найповніше втілюється у ВЛ у стратегії персуазивності шляхом обрання тактики активізації емоцій та тактики аргументації.

Комунікативні стратегії дискредитації, самопрезентації, персуазивності та ілокуції їх реалізації – універсальні для україномовних, англomовних та польськомовних адресантів ВЛ. Однак мовні засоби вираження ілокуцій різні і визначаються: особливостями мовної системи автора тексту; лінгвокультурною своєрідністю, що є відображенням мовної картини світу мовця; стереотипами поведінки, рольовими характеристиками та соціально-статусною належністю адресанта.

Таким чином, застосування прагмалінгвістичного підходу дало змогу виділити і ввести у науковий обіг раніше не досліджений новий емпіричний матеріал – МЖ ВЛ. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробці типології КР істинного адресата ВЛ (цільової аудиторії), у встановленні кореляції між рольовими характеристиками учасників спілкування ВЛ та типом видання.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Чеберяк А.М. Аксиологічні аспекти мовленнєвого жанру «відкритий лист» (на матеріалі англійської мови) / А.М. Чеберяк // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2008. – Вип. 9. – С. 60–65.
2. Чеберяк А.М. Диференційні ознаки мовленнєвого жанру «відкритий лист» / А.М. Чеберяк // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Зб. наук. праць РДГУ. – Рівне : РДГУ, 2007. – Вип. 16.– С. 118–122.
3. Чеберяк А.М. Жанрово-стильові особливості відкритого листа / А.М. Чеберяк // Дивослово. – К., 2009. – № 5. – С. 30–33.
4. Чеберяк А.М. Категорії оцінки й аргументації у реалізації мовленнєвого жанру «відкритий лист» / А.М. Чеберяк // Мова і Культура. Науковий журнал. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 11. – Т. VIII. – С. 171–176.
5. Чеберяк А.М. Комунікативні ролі автора і адресата у реалізації мовленнєвого жанру «відкритий лист» / А.М. Чеберяк // Слов'янські мови і літератури: історія, сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали міжвузівського семінару. – Рівне : РДГУ, 2007. – С. 9–13.
6. Чеберяк А.М. Негативна оцінка адресата мовленнєвого жанру «відкритий лист» / А.М. Чеберяк // «Східнослов'янська філологія : від Нестора до сьогодення» : матеріали міжнар. наук. конф. – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2008. – С. 130–131.
7. Чеберяк А.М. Негативна оцінка адресата мовленнєвого жанру «відкритий лист» / А.М. Чеберяк // Східнослов'янська філологія: зб. наук. праць. – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2008. – Вип. 14. Мовознавство. – С. 227–235.

8. Чеберяк А.М. Специфіка функціонування мовленнєвого жанру «відкритий лист» в мережі Інтернет / А.М. Чеберяк // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2008. – Вип. 10. – С. 165–175.
9. Чеберяк А.М. Тактика образи: комунікативні ходи, мовні та мовленнєві засоби реалізації (на матеріалі текстів мовленнєвого жанру «відкритий лист») / А.М. Чеберяк // Наук. вісник Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». – Луцьк : Вид-во Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки, 2009. – № 17. – С. 88–93.

АНОТАЦІЯ

Чеберяк А.М. Мовленнєвий жанр «відкритий лист»: комунікативно-прагматичні аспекти організації (на матеріалі української, польської, англійської мов). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2010.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню комунікативно-прагматичних аспектів організації мовленнєвого жанру «відкритий лист» в українській, польській, англійській мовах. У межах прагмалінгвістичного підходу визначено місце МЖ ВЛ у системі складних МЖ епістолярної публіцистики; побудовано інваріантну модель жанру як дискурсивної категорії; виявлено домінантні і детермінантні ознаки, що формують жанрову структуру ВЛ; означені комунікативні ролі автора і формального адресата МЖ ВЛ; проаналізовано стратегії й тактики мовленнєвого впливу ВЛ на істинного адресата ВЛ; з'ясовано лінгвокультурну специфіку та мовне втілення МЖ ВЛ в українській, польській, американській лінгвокультурах.

Ключові слова: прагматика, мовленнєвий жанр, відкритий лист, комунікативна роль, тональність, комунікативний смисл, стратегії й тактики спілкування, мовні маркери.

АННОТАЦИЯ

Чеберяк А.Н. Речевой жанр «открытое письмо»: коммуникативно-прагматические аспекты организации (на материале украинского, польского, английского языков). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского», Одесса, 2010.

В диссертационном исследовании осуществлен анализ принципов коммуникативно-прагматической организации речевого жанра «открытое письмо» с учетом специфики различных лингвокультур. Установлено, что речевой жанр «открытое письмо» – целостное синкретическое образование, сущность которого определяется единством эпистолярной формы и публицистического содержания. Открытое письмо усложнено фактором двойной адресации и направлено на убеждение адресатов в правильности авторской идеи и на побуждение к действиям. Выделены релевантные характеристики открытого письма: проблемный характер; направленность на осуждение или одобрение вербализованного адресата; апелляция к возможностям, которыми наделен формальный адресат, и к общественному мнению. В результате проведенного анализа было определено, что открытое письмо принадлежит к эпистолярным жанрам публицистики и является ядром гипержанра «публицистическое письмо».

В работе построена инвариантная дискурсивная модель речевого жанра «открытое письмо». Выяснено, что с точки зрения целевой установки открытое письмо – полиинтенциональный оценочно-императивный речевой жанр, функционирующий в публицистическом дискурсе средств массовой информации. Характер коммуникации в открытом письме зависит от коммуникативных ролей автора и формального адресата, которые признаются доминантными жанрообразующими признаками данного речевого жанра. Коммуникативные роли адресанта определяют общую и этноспецифическую тематику открытого письма, ситуативные микророли – коммуникативный смысл и тональность. Бинарная публицистическая оппозиция «свой – чужой» лежит в основе формирования коммуникативных ролей формального адресата. Экспликация в тексте позиции адресат – «чужой» порождает агрессивную тональность; акцентирование сферы «своего» – мелиоративную тональность.

С точки зрения иерархии мотивов в речевом жанре «открытое письмо» выделены и охарактеризованы коммуникативные стратегии дискредитации, самопрезентации и персуазивности. Склассифицированы тактики и коммуникативные ходы, реализующие стратегии; проанализированы языковые маркеры воплощения тактик в украинском, польском, английском языках. Установлено, что коммуникативные стратегии дискредитации, самопрезентации и персуазивности являются универсальными для украиноязычных, польскоязычных и англоязычных адресантов открытого письма, однако

количественные и качественные показатели выбора речевых приемов реализации стратегий свидетельствуют об отличиях в коммуникативном поведении украинцев, поляков и американцев. Представители украинской и польской лингвокультур более склонны концентрироваться на негативе, создании образа врага, дискредитации оппонента, в то время как представители американской этнолингвокультуры в большей степени сосредоточены на единении, солидаризации с массовым реципиентом. В коммуникативном поведении украинцы и поляки демонстрируют категоричность, прямолинейность, высокую степень эмоциональности, американцы – терпимость, аргументированность.

Ключевые слова: прагматика, речевой жанр, открытое письмо, коммуникативная роль, тональность, коммуникативный смысл, стратегии и тактики общения, языковые маркеры.

SUMMARY

Cheberyak A.M. Speech Genre “Open Letter”: Communicative and Pragmatic Aspects of Organization (on the Basis of the Ukrainian, Polish and English Languages). – Manuscript.

The Thesis for a candidate degree in philology, Speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The state institution “South-Ukrainian national pedagogical university named after K.D. Ushynsky”, Odessa, 2010.

The dissertation deals with communicative and pragmatic aspects of speech genre “open letter” organization in Ukrainian, Polish and English languages. Within the pragmalinguistic approach the thesis defines the place of the speech genre “open letter” in the system of complex speech genres of epistolary publicism; it also constructs invariant genre model as a discursive category. The dissertation establishes dominant and determinant features which form the open letter genre structure. Furthermore the thesis investigates the influence of the communicative roles of the author and the formal addressee on the character of communication in the open letter; it analyzes the strategies and tactics of the open letter speech impact on the real addressee. Lastly the dissertation elucidates the linguistic and cultural peculiarities and language implementation of the speech genre “open letter” in Ukrainian, Polish, American ethnolinguistic cultures.

Key words: pragmatics, speech genre, open letter, communicative role, tonality, communicative sense, strategies and tactics of communication, linguistic markers.

